

Keywords: *spiritual affinity, Ukrainian and Chinese art and design culture, psychology of art and design creativity, national tradition, Indo-European tradition, ethnic disciplic succession, development of visual and verbal images, K. Bilokur, Shevchenko, Wang Wei, Li Bo.*

Антонович Євген Антонович – професор, завідувач кафедри етнодизайну і дизайну реклами, ректор Інституту реклами (м. Київ).

Antonovych Yevgen Antonovych - Professor, Head of the Department of Ethnodelign and Design of Advertising, Prncipal of the Institute of Advertising (Kyiv).

Вдовченко Віктор Володимирович – доктор філософії в галузі дизайну, старший науковий співробітник відділу технологічної освіти Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, професор кафедри графічного дизайну та дизайну реклами Міжнародної Кадрової Академії, член Спілки дизайнерів України. E-mail: v_vdovchenko@ukr.net

Vdovchenko Viktor Volodymyrovych - Ph.D. in Design, Senior Researcher of the Department of Technological Education of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Professor of Graphic Design and Advertising Design of International Personnel Academy, member of Union of Designers of Ukraine. E-mail: v_vdovchenko@ukr.net

УДК 378.015.31:17.022.1

ДУХОВНО-КУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ ОСВІТИ В ПОГЛЯДАХ СУЧАСНИХ УЧЕНИХ

М. В. Безугла

У статті охарактеризовано роботи сучасних учених, в яких знайшла своє відображення проблема формування у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти. Охарактеризовано поняття духовність, духовні цінності, культурні цінності, цінності освіти, духовно-культурні цінності. Надано авторське визначення духовно-культурних цінностей освіти.

Ключові слова: *освіта, цінність, духовність, духовні цінності, культурні цінності, духовно-культурні цінності освіти.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Освіта завжди

відіграла і продовжує відігравати визначну роль рушійної сили розвитку людства. Освіта на початку нового тисячоліття не є виключенням з правил. Сьогодні її розвиток відбувається на фоні подальшої глобалізації, все зростаючої ролі інформації у сучасному світі і під негативним впливом домінуючої у суспільстві ринкової цінності освіти. Існує багато наукових праць, присвячених вищеозначеним аспектам дослідження, але практично поза увагою сучасних учених залишається такий надзвичайно актуальний аспект дослідження, як формування духовно-культурних цінностей освіти як основ для трансляції саме духовної культури людства, розвитку цілісної, широкомишлячої, духовно-культурної, освіченої особистості, яка спрямована на постійний рух уперед і творення кращого світу, на самовдосконалення та саморозвиток і яка керується у житті принципами Істини, Добра та Краси. У статті зібрані та охарактеризовані погляди сучасних учених на означену проблему з метою пошуку можливих шляхів вирішення проблеми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Теоретичні засади дослідження проблеми формування у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти розробляли вітчизняні і зарубіжні вчені. Філософський аспект дослідження означеної проблеми висвітлений в роботах А. Ярошенко (формування духовних цінностей в сучасній вищій школі засобами гуманітарних наук) [19]; В. Огнев'юка (освіта в системі цінностей сталого людського розвитку (світоглядно-методологічний аспект) [14]; З. Залевської (духовно-культурні цінності: сутність, особливості, функціонування) [8]; Н. Гудкової (ідеал освіченої людини в історії культури) [5]; Л. Іванкіної (сучасна цивілізаційна парадигма транзитивної потенціальності освіти) [9]; Н. Іордакі (методологічні засади виховання духовності) [10].

Педагогічний аспект духовності, духовної культури, духовно-культурних цінностей освіти розкрито в роботах А. Ярошенко (ціннісний дискурс освіти) [20]; А. Кір'якової (теорія орієнтації особистості в світі цінностей) [11]; В. Долженко (формування духовних цінностей в сучасній вищій школі засобами гуманітарних наук) [6]; М. Роганової (теорія і практика виховання духовної культури студентів вищих навчальних закладів засобами культурологічних дисциплін) [16]; Є. Костик (виховання духовно-моральних цінностей у студентів педагогічних університетів) [12].

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У статті зроблена спроба надати характеристику робіт сучасних учених, в яких знайшла своє відображення проблема формування у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти.

Мета статті полягає у наданні сутнісної характеристики духовно-культурним цінностям освіти в поглядах сучасних учених.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Проблема формування у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти прямо або опосередковано знайшла своє відображення у роботах філософського та психолого-педагогічного спрямування.

Особливе значення для нашого дослідження має дисертаційна робота А. Ярошенко [19], присвячена формуванню духовних цінностей у сучасній вищій школі засобами гуманітарних наук. А. Ярошенко акцентує увагу на вирішальній ролі гуманітарної освіти у формуванні духовних цінностей молоді, аргументуючи це тим, що саме загальнолюдські культурні цінності відіграють значну роль у процесі розвитку суспільства. Інтерес для нашого дослідження має встановлене дослідницею співвідношення понять «цінності» та «цінності освіти». Вона розглядає цінності як граничні нормативні раціональні основи актів людської свідомості і поведінки і, відповідно, цінності освіти нею визначаються як виявлення, вибір, розробка і встановлення цінностей як вихідних основ освітніх цілей, норм, вимог, стандартів і рішень. Дослідження цінностей освіти А. Ярошенко проводить, керуючись принципами подвійності виявлення і побудови цінностей; розподілу режимів установки і здійснення цінностей; множинності основ цінностей; ціннісного обґрунтування; обмеження ціннісних систем та вольового рішення.

Нашу увагу привертає розроблена А. Ярошенко теоретична модель аксіологічного тлумачення ролі освіти як механізму формування духовних цінностей, проблемно-орієнтованої системи гуманітарної освіти у вищому навчальному закладі. У ній врахована єдність підходів на трьох рівнях: міжнародному, державному та освітньо-галузевому. Як підкреслює А. Ярошенко, принципи такої освіти реалізуються через включення відповідних складників до змісту освіти, у підході до її організації та системи контролю тих, хто навчається через забезпечення умов до самореалізації студентів і формування у них відповідальності за загальнозначущі цінності [19].

У контексті дослідження духовно-культурних цінностей освіти не можна обійти поза увагою дисертаційне дослідження В. Долженко, присвячене вихованню духовних цінностей у студентської молоді в полікультурному просторі [6]. Ми повністю погоджуємося з думкою автора про те, що саме наявність і збереження системи культурних та духовних цінностей, які складають ціннісний смисл людського життя є однією з найважливіших умов безпеки суспільства. Особлива роль у забезпеченні трансляції і відтворення духовних цінностей відводиться педагогу, від якого у значній мірі залежить, яким буде нове покоління, і саме він здатний закласти необхідні умови для переакцентування освітньо-виховного процесу таким чином, щоб мало місце формування « нової людини з аксіологічно-орієнтованим гуманістичним мисленням » [6, с. 2]. В. Долженко звертає особливу увагу на необхідність урахування полікультурного простору, в якому відбувається виховання особистості майбутнього фахівця, який буде здатний адекватно сприймати різноманіття культур, створювати необхідні умови для формування толерантності, національної свідомості.

Ми також розділяємо думку вченого про те, що виховання на основі цінностей – це основний шлях формування студента як майбутнього фахівця, його духовного світу, моралі й культури, і вибір саме цього шляху уможливило вирішення однієї з найактуальніших проблем сьогодення – «виховання живої чистої душі дитини через духовне наставництво, духовну взаємодію батьків, дітей, вихователів через організований культурний і полікультурний простір» [6, с. 2].

Звертає на себе увагу дисертаційне дослідження В. Огнев'юка [14], присвячене дослідженню вітчизняної сфери освіти в контексті цінностей сталого людського розвитку. Автор зауважує, що сьогодні «набирає поширення методологічний спосіб навчання, який ґрунтується на уявленні, що сутність будь-якої науки, а відтак і найвищу цінність освіти являють не конкретні знання, а методологія, яка має бути метою, засобом і змістом навчання» [14, с. 289]. Досліджуючи проблему цінності освіти, В. Огнев'юк говорить про те, що молоде покоління повинно навчитися розуміти ті знання про природу, про навколишній світ, які вони отримують, самі відкривати закони природи й суспільства під керівництвом учителя як рівноправного партнера, тобто бути не об'єктом, а суб'єктом пізнання. Таке навчання, на думку вченого, є початковим етапом наукового пізнання і тому воно певною мірою скорочує розрив між освітою і наукою, а також є найбільш дієвим у формуванні нової культури.

Заслуговує на увагу точка зору Т. Петракової щодо ціннісного потенціалу освіти у духовно-моральному вихованні молоді [15]. Вона детально проаналізувала ідеологію процесу духовно-морального виховання молоді на основі гуманістичних цінностей освіти як первинної системи поглядів, цілей, ідей, уявлень. Т. Петракова кваліфікує цей процес як сферу духовного виробництва, продуктом якого є не присвоєння нових знань, а присвоєння духовно-моральних цінностей та особистісного смислу, формування у підростаючого покоління внутрішньо-особистісних орієнтирів та певної ієрархії відношень до світу та самого себе. Т. Петракова підкреслює, що метою вищевизначеної системи координат стає перетворення «серця егоїстичного у серце всеуболюваюче». Мається на увазі формування емоційно-мотиваційної сфери особистості.

Цікавою з точки зору дослідження духовно-культурних цінностей освіти у студентської молоді є колективна монографія Г. Назарової, С. Некрасова, Н. Некрасової та Т. Серьогіної, яка присвячена дослідженню зв'язку культури, науки та освіти. В монографії особливе значення приділяється дослідженню духовності як ядра культури. Автори наголошують, що всі духовні цінності, незалежно від змісту, опису і того, до якої сфери людської діяльності вони відносяться (естетичної, релігійної, теоретичної), завжди виступають у формі основних моральних категорій – добра і зла, бо моральність являє собою ядро духовності. Ми поділяємо точку зору вчених про те, що саме смисложиттєві цінності мають стати ядром духовних цінностей, бо саме вони визначають неповторність особистості, рівень її самосвідомості та самосприйняття [13, с. 130–131].

Освіта сприяє розвитку духовного світу людини, збагаченню її душі та серця вищими цінностями культури та цивілізації. А освіта як духовно-культурна цінність передбачає створення сприятливих умов для розвитку духовного і культурного світу молодих людей, розширення їх кругозору, підвищення культурного рівня та реалізації потреб в отриманні знань, необхідних для щасливого життя у майбутньому.

Ми повністю розділяємо точку зору П. Флоренського про те, що культура є середовищем, яке плекає й живить особистість [18, с. 79], адже саме завдяки прилученню людини до досягнень культури відбувається плідний розвиток її особистості, тому вкрай важливим, на наш погляд, є формування у студентської молоді ціннісного

відношення до надбання культури й цивілізації, що у значній мірі сприятиме оздоровленню суспільства.

Але розвиток особистості сучасної людини відбувається в умовах різкого зниження суспільної моралі і моральності, проявами чого є такі негативні явища людини як жорстокість, агресія, егоїзм, злість, лицемірство тощо. Особистісна вигода домінує над моральними принципами та доказами совісті, процвітають ринкові відносини в усіх сферах життя людини, через що має місце саморуйнування особистості людини, її культурна і духовна деградація. Спасіння від подальшого саморуйнування та самовинищення, як в один голос акцентують увагу сучасні вчені (Т. Заславська [7], М. Саморай [21], Л. Уварова [17], П. Шафер [22] та ін.), полягає лише у підйомі культури, засвоєнні духовних цінностей, які відіграють роль важливих стимулів духовного відродження та відновлення.

Якщо духовні цінності являють собою стрижень культури певного народу, фундаментальні відношення та потреби людей [4], реалізуються у нескінченній безлічі ситуацій вибору і являють собою факти суб'єктивних переживань об'єктивних явищ (Т. Антоненко) [1], то культурні цінності (віра, добро, краса, любов, істина) виступають «мотивами культурної поведінки людини» (А. Бекірова), рівень якої визначається рівнем морального розвитку суспільства. А він, в свою чергу, є відображенням ступеня засвоєння суспільством морального досвіду культури людства, його готовності до постійного самовдосконалення [3]. Ще С. Гессен слушно зауважував, що саме цінності культури мають бути цілями освіти і саме до них у процесі отримання освіти має бути прилучена людина, що дасть їй змогу навчитися бачити різницю між прекрасним і потворним, високим і низьким, моральним і аморальним і, як наслідок, навчитися жити відповідно до моральних принципів і законів Істини, Добра і Краси [19].

Проводячи паралель між культурними цінностями і культурними цінностями освіти, ми прийшли до висновку, що сам університет як храм науки і знань є носієм духовних, культурних, моральних, естетичних і інтелектуальних цінностей, а його ціннісний зміст реалізується через взаємодію між учасниками навчально-виховного процесу, коли студенти не тільки залучаються до багатства знання, але й поступово вчаться використовувати їх на практиці з користю для суспільства. І у зв'язку з цим, беручи до уваги сучасні реалії життя, гостро постає необхідність переакцентування освіти на формування у

студентської молоді саме духовно-культурних цінностей як основ для трансляції духовної, а не матеріальної культури; розвиток ширококомислячої, духовно-культурної особистості, яка прагне до постійного самовдосконалення та духовно-культурного саморозвитку, розвитку власного творчого потенціалу і керується у житті законами Істини, Добра і Краси [2].

Перша спроба надати визначення поняттю «духовно-культурні цінності» була здійснена у 1990 році З. Залевською. У дисертаційному дослідженні автор проводить аналіз сутності духовно-культурних цінностей особистості і їх функціонування. З. Залевська звернула увагу на те, що сутністю загальнолюдських цілей і цінностей є культурні цінності, критерієм культурної цінності явищ виступають їх гуманістичний, духовний зміст. Ми цілковито розділяємо точку зору автора про те, що духовно-культурні цінності вічні, бо в процесі їх споживання не відбувається зношування. Духовно-культурні цінності, як зазначає З. Залевська, знаходять своє втілення у предметах (художнього, історичного або наукового значення), ідеях, нормах, переконаннях. До духовно-культурних цінностей З. Залевська також додає теорії, цілі, ідеали, традиції, вольові та інші якості особистості, які відображають її гуманістичну спрямованість [7].

Розвиток гармонічної та всебічно-розвиненої особистості відбувається шляхом формування в молодих людей духовно-культурних цінностей, які стають їхніми орієнтирами в подальшому житті.

Духовно-культурні цінності освіти розглядаються нами як сукупність особистісно-значимих морально-орієнтованих пріоритетів в освіті, які визначають її лінію поведінки та сприяють здійсненню найбільш повної самореалізації особистості в усіх сферах життєдіяльності у відповідності до законів Істини, Добра та Краси. До них відносяться: розвиток людини як особистості; отримання знань і досвіду, професійних навичок, компетентності в усіх сферах науки; наявність висококваліфікованих викладачів, відданих своїй професії; наявність відповідного сучасного обладнання та якісної літератури; можливість розвиватися духовно та культурно; потяг до саморозвитку особистості й розкриття своїх здібностей і самоосвіта; хороші взаємовідносини між колегами та всередині групи; вміння працювати в команді та вміння стримувати (негативні) емоції; спрямованість на виховання любові, поваги, співчуття, широсердності, дружнього ставлення до людей, любові до своєї Батьківщини та традицій;

прищеплення молоді хороших манер, чесності, доброти, вміння вести себе в суспільстві тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, на основі аналізу наукових праць філософського та психолого-педагогічного спрямування нами були охарактеризовані основні погляди сучасних учених на проблему формування у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти і представлено авторське визначення означеного поняття. Подальше дослідження буде присвячене значущості духовно-культурних цінностей освіти в контексті формування одухотвореного образу людини-культури XXI століття.

Література

1. Антоненко Т. Л. Ценности и смыслы в контексте психолого-педагогического знания о человеке / Тетяна Леонардівна Антоненко // *Język współczesnej pedagogiki*. — 2008. — С. 9–17.
2. Безугла М.В. Формування у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Мілена В'ячеславна Безугла; Східноукраїнський національний університет імені В. Даля. — К., 2015. — 20 с.
3. Бекірова А. Р. Духовність – засіб формування громадянської культури [Електронний ресурс] / Укладач: А. Р. Бекірова. — Режим доступу до статті: <http://www.studentam.net.ua/content/view/7465/97>
4. Бучило Н. Ф. Философия: учеб. пос. / Н. Ф. Бучило, А. Н. Чумаков. — М.: ПЕРСЭ, 2001. — 447 с.
5. Гудкова Н. Н. Идеал образованного человека как культурно-исторический феномен: автореф. дис. ...канд. филос. наук: 24.00.01 / Гудкова Надежда Николаевна; Тюменский гос. ун-т. — Тюмень, 2006. — 20 с.
6. Долженко В. О. Виховання духовних цінностей у студентської молоді в полікультурному просторі: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Валерій Олександрович Долженко; Східноукраїнський національний університет імені В. Даля. — Луганськ, 2007. — 20 с.
7. Заславская Т. И. Человеческий потенциал в современном трансформационном процессе / Т. И. Заславская // *ОНС – Общественные науки и современность*. — 2005. — № 4. — С. 20.
8. Залевская З. Г. Духовно-культурные ценности: сущность, особенности, функционирование: автореф. дис. ... канд. философ. наук: 09.00.01 / Залевская Зинаида Георгиевна; Киевский ун-т. — К., 1990. — 16с.
9. Иванкина Л. И. Современная цивилизационная парадигма транзитивной потенциальности образования: дис. ... д-ра. философ. наук: 09.00.11 / Иванкина Любовь Ивановна; Томский государственный педагогический университет. — Томск, Россия, 2006. — 297 с.

10. Юрдакі Н. А. Методологічні засади виховання духовності: автореф. дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.03 / Юрдакі Наталія Анатоліївна; Харк. військ. ун-т. — Х., 2003. — 18 с.
11. Кирьякова А. В. Теория ориентации личности в мире ценностей: монография / Аида Васильевна Кирьякова. — Оренбург, 1996. — 187 с.
12. Костик Є. В. Виховання духовно-моральних цінностей у студентів педагогічних університетів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Костик Євгенія Володимирівна; Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. — Луганськ, 2011. — 20 с.
13. Назарова Г. Ф. Культура. Наука. Образование [Электронный ресурс]: монография / [Г. Ф. Назарова, С. И. Некрасов, Н.А. Некрасова, Т.В. Серегина]. — Издательство «Академия Естествознания», 2010. — 346 с. — Режим доступа: <http://www.rae.ru/monographs/103>.
14. Огнев'юк В. О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку: монографія / В. О. Огнев'юк. — К.: Знання України, 2003. — 450 с.
15. Петракова Т. И. Гуманистические ценности образования в процессе духовно-нравственного воспитания подростков: автореф. дис. ... д-ра. пед. наук: спец. 13.00.01 / Петракова Татьяна Ивановна. — М., 1999. — 39 с.
16. Роганова М. В. Теорія і практика виховання духовної культури студентів вищих навчальних закладів засобами культурологічних дисциплін: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.07 / Роганова Марина Вікторівна; Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. — Луганськ, 2011. — 469 с.
17. Уварова Л. И. О единстве культурного и образовательного пространства: Цели образования и культурные ценности [Электронный ресурс] / Составитель: Л. И. Уварова // Новая ступень эволюции человечества: сб. науч. трудов по материалам интернет-конференции, 28 апреля 2013 г. — Режим доступа: <http://scalae7.net/page/o-edinstve-kulturnogo-i-obrazovatel'nogo-prostranstva>
18. Флоренский П. А. Троицко-Сергиева Лавра и Россия / П. А. Флоренский // Российский ежегодник. — 1989. — Вып. 1. — 248 с.
19. Ярошенко А. О. Формування духовних цінностей в сучасній вищій школі засобами гуманітарних наук (соціально-філософський аспект): автореф. дис. канд. філософ. наук: 09.00.03 / Ярошенко Алла Олександрівна; Інститут вищої освіти АПН України. — К., 2003. — 17 с.
20. Ярошенко А. О. Ціннісний дискурс освіти: монографія / Алла Ярошенко. — К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. — 156 с.
21. Samoraj M. Pedagogy of Culture — Spiritual and Moral Values in Education / Mariusz Samoraj // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. — 2012. — № 5 (52). — С. 22—29.
22. Schafer P. The Millennium Challenge: Making the Transit on from an “Economic Age” to a “Cultural Age” / P. Schafer // World Futures. — Gordon and Breach Publishers imprint: India, 1997. — Vol. 51. — pp. 287—320.

ДУХОВНО-КУЛЬТУРНЫЕ ЦЕННОСТИ ОБРАЗОВАНИЯ В ПРЕДСТАВЛЕНИЯХ СОВРЕМЕННЫХ УЧЕНЫХ

М. В. Безуглая

В статье охарактеризованы работы современных ученых-философов, психологов и педагогов, в которых нашла свое отражение проблема формирования у студенческой молодежи духовно-культурных ценностей образования. Охарактеризованы понятия духовность, духовные ценности, культурные ценности, ценности образования, духовно-культурные ценности. Предоставлено авторское определение духовно-культурных ценностей образования.

Ключевые слова: образование, ценность, духовность, духовные ценности, культурные ценности, духовно-культурные ценности образования.

SPIRITUAL AND CULTURAL VALUES OF EDUCATION IN THE VIEWS OF MODERN SCHOLARS

M.V. Bezugla

The author of the article gives a detailed characteristics of the works of contemporary scientists, which reflect the problem of formation of student youth spiritual and cultural values of education. In the article the concepts spirituality, spiritual values, cultural values, values of education, spiritual and cultural values are characterized. The author's definition of the spiritual and cultural values of education is given in the article.

Key words: education, values, spirituality, spiritual values, cultural values, spiritual and cultural values of education.

Безугла Мілена В'ячеславна – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник Науково-дослідного інституту духовного розвитку людини Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк, Україна). E-mail: milena.bezuglaya@yandex.ru

Bezugla Milena Vyacheslavna – Ph.D. in Pedagogy, Senior Research Worker of the Scientific Research Institute of Spiritual Development of Man of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine). E-mail: milena.bezuglaya@yandex.ru